

BOGDAN DEMBIŃSKI

STARA AKADEMIA PLATONA

W POCZĄTKACH EPOKI HELLENISTYCZNEJ

(OSTATNI OKRES)

a

Kęty 2018
WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

FUNDAMENTA

Studia z historii filozofii

t. XCI

Seria pod redakcją Mikołaja Olszewskiego i Antoniego Szweda

© 2018 by Bogdan Dembiński

Wydanie pierwsze

Recenzent: Janina Gajda-Krynicka

Redakcja i korekta: Teresa Dziemińska

Projekt okładki i łamanie: Łukasz Derewiecki

Druk i oprawa: Łódzkie Zakłady Graficzne Sp. z o.o.

ul. Chemików 2

95-100 Zgierz

Praca wydana z grantu nr UMO–2014/15/B/HS1/01642 przyznanego przez
Narodowe Centrum Nauki.

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Na okładce wykorzystano fragmenty malarstwa pompejańskiego.

ISBN 978-83-65031-34-1

Wydawnictwo Marek Derewiecki

ul. Szkotnia 29a, 32-650 Kęty

tel./fax 33/8454149, 603931607

e-mail: wydawnictwo@derewiecki.pl

Księgarnia: www.derewiecki.pl

Dystrybucja: tel. 502637305

Dla Piotra, Magdy, Marleny i Jakuba

„κενος εκεινου φιλοσοφου λογος, υφ' ου
μηδεν παθος ανθρωπου θεραπευεται”

*Próżna jest nauka filozofa, dzięki której
nie zostaje uleczone żadne ludzkie cierpienie.*

Epikur (Usener, fr. 221)

Wstęp

Kiedy zmieniła się postać świata i pojawił się on w zupełnie nowym kształcie, zmianie ulec musiało również myślenie o jego istocie i miejscu, które zajmował w nim człowiek. Tak działo się zawsze i zasada ta wydaje się obowiązywać w sposób uniwersalny. Procesualność i dynamika natury przekłada się na dynamikę dziejów i sprawia, że muszą one być rozpatrywane w ich kontekście. Przejście od starożytności klasycznej do starożytności hellenistycznej jest takim samym procesem i wymaga pogłębionej analizy na wszystkich etapach procesu zmian, które można obserwować. Materia tych procesów jest niezwykle złożona i bogata, trzeba zatem ograniczyć się do pewnych tylko obszarów, które poddać można bardziej szczegółowej analizie. Jeśli uznać, że filozofia, nauka i sztuka stanowią swoiste „zwierciadło” świata, w którym odbija się jego aktualny kształt, to można pokusić się o sformułowanie tezy, że analiza obrazu świata, jaki proponowany jest w filozofii i nauce tego czasu pozwala nam na jego głębsze zrozumienie¹. Ponieważ problematyka sztuki i wszelkiej działalności artystycznej stanowi odrębne zagadnienie, uwaga skoncentrowana jest na problematyce nauki i filozofii. Jest to, rzecz jasna poważne ograniczenie i należy zdawać sobie z tego sprawę. Kolejne ograniczenie dotyczy skupienia uwagi na działalności jednej instytucji, którą jest Platowska Akademia, funkcjonująca dalej w epoce hellenistycznej. Jej rozwój i ewolucję uznać można za przykład zmian w sposobie myślenia i opisywania świata, który nastąpił w okresie przejścia od świata starożytności klasycznej do świata epoki hellenistycznej. To również w jej murach śledzić można zmianę sposobów rozumienia świata i zmianę postaw, jakie następowały po wyprawach Aleksandra Macedońskiego. Dzisiaj, spoglądając z oddalenia i dysponując historyczną perspektywą, łatwiej śledzić wiele z tych procesów, których zapewne nie byli w większości świadomi uczestnicy tych wydarzeń. Wydaje się, że charakterystyka zmian, jakie dokonują się w sposobie organizacji świata starożytnego po wyprawach Aleksandra Macedońskiego, znajduje

---

¹ Zob. J.G. Droysen, *Geschichte der Hellenismus*, Hamburg 1836–1843; O. Gigon, *Główne problemy filozofii starożytnej*, tłum. P. Domański, Warszawa 1996.

wyjątkowo głębokie odbicie w pracach i filozoficznej postawie członków Akademii. Tę postawę chciałbym uczynić przedmiotem rozważań, ukazując jej sens i istotę, przyczyniając się w ten sposób, być może, do głębszego zrozumienia epoki.

Praca stanowi kontynuację badań nad dziejami Platońskiej Akademii, której pierwszą część przedstawiłem w książce: *Późny Platon i Stara Akademia*. Jej właściwy podtytuł winien brzmieć: *U źródeł matematycznego przyrodoznawstwa*². Taka bowiem hipoteza związana była z odczytaniem sensu i istoty stanowiska filozoficznego członków Starej Akademii, proponowanych tak przez późnego Platona, jak i bezpośrednich jego następców. W ten sposób wyznaczona została jednocześnie perspektywa badawcza, z pozycji której analizować można dzieje samej Akademii. Uznałem, że Platon i akademicy pierwszej fazy działania Akademii dokonali przełomowych zmian w sposobach rozumienia świata i metod jego opisywania, które skutkowały zasadniczym dla rozwoju całej cywilizacji europejskiej, projektem matematycznego przyrodoznawstwa. Sukces tego projektu, jego aktualność i ciągłe doskonalenie doprowadziło do powstania cywilizacji technicznej. Trudno znaleźć projekty równie znaczące, które wpłynęły na rozwój świata i jego dzieje. Już sama koncepcja matematycznego przyrodoznawstwa wystarczały do uznania wyjątkowej pozycji Akademii. Często, z wielu powodów, zapominamy, że elementem tego projektu, była również szkoła Arystotelesa, członka Akademii, w której przebywał on przez dwadzieścia lat. Dzisiaj przywykliśmy oddzielać Platona od Arystotelesa, zapominając często o głębokich związkach, jakie wiążą tych dwu filozofów. Rzecz jasna, filozofię Arystotelesa traktować trzeba jako projekt samodzielny, jednak nie jako projekt przeciwstawny platonizmowi. W istocie stanowi on specyficzną interpretację platonizmu i jest skutkiem dyskusji z Platonem, bez którego nie mógłby być w ogóle zrozumiany. Jeśli zatem, w pewnym ogólnym sensie, przy pełnej świadomości ograniczeń, uznać, że filozofia europejska poszła zasadniczo dwoma drogami: platońską i arystotelesowską, to być może łatwiej będzie można zauważyć wpływ, jaki wywarła Akademia na dzieje świata, przede wszystkim na dzieje filozofii i nauki.

Po śmierci Ksenokratesa w roku 315 p.n.e. mamy do czynienia z nową jej postacią, przedstawione zostają oryginalne propozycje i rozwijane są twórczo projekty wcześniejsze. Wyjaśnienia wymaga przyjęta cezura,

² B. Dembiński, *Późny Platon i Stara Akademia*, Kęty 2010.

rok 315 p.n.e., od którego proponuję rozpoczęcie analiz. Rzecz jasna, nie o konkretnym roku należy mówić, lecz o zmianie sytuacji historycznej, która spowodowała zmianę postaci świata, jak wyraziła to J. Gajda-Krynicka: „świata, w którym upadły mury polis”³. W ciągu życia jednego pokolenia, doszło do zmiany na niebywałą skalę. Grecy zwyciężając Persów, rozszerzyli swoje panowanie na praktycznie cały ówczesny świat starożytny. W wyniku tych wydarzeń pojawiła się całkowicie nowa rzeczywistość, o zupełnie nowej postaci, którą zwykliśmy określać mianem epoki hellenistycznej⁴. Dzisiaj, spoglądając z perspektywy historycznej, zdolni jesteśmy ocenić skalę zmian i wpływu, jaki okres ten wywarł, przede wszystkim, na kształtowanie się stylu europejskiego myślenia i europejskiej kultury. Grecja została nam „dana” głównie poprzez tradycję i przekaz epoki hellenistycznej. Epoka ta zainicjowała rozszerzenie się kultury greckiej na cały ówczesny świat, i proces ten w pewnym sensie trwa do dnia dzisiejszego. Chodzi przede wszystkim o ten rodzaj postawy wobec świata, w której uznaje się, że prawda o jego naturze nie ogranicza się wyłącznie do tego, co widzialne. Zaufanie do intelektualnego oglądu i zdolności poznania natury świata mocą intelektualnej analizy, spowodowało swoistą rewolucję, której treść stanowi istotę współczesnego pojmowania świata. Gdyby Grecy zaufali wyłącznie opisowi widzialnego świata, nauka i filozofia nie mogłyby powstać. Dysponowalibyśmy jedynie zmysłowym oglądem zjawisk, który dałby wyłącznie możliwość ich klasyfikacji i wykorzystania tego opisu w niewielu praktycznych działaniach. Zrozumienie istoty zjawisk, mechanizmów ich funkcjonowania, praw i zasad decydujących o sposobach ich bytowania, byłoby niemożliwe. Pozwala to jednocześnie zrozumieć istotę projektu platońskiego, którego sensem było założenie, że to, co widzialne zmysłowo, jest wtórne względem tego, co widzialne mocą intelektualnego oglądu. Oznaczało to, że prawda o rzeczywistości nie dotyczy wyłącznie zjawisk, lecz ufundowana jest na niejawnych zasadach i prawidłowościach, do których dostęp mamy jedynie za pomocą intelektualnego oglądu. Można uznać, że jest to

---

³ J. Gajda, *Gdy rozpadły się ściany świata. Teorie wartości w filozofii hellenistycznej*, Wrocław 1995.

⁴ Zob. J.G. Droysen, *Geschichte des Hellenismus*, 3 Auf. 3 Bde, Tübingen 1952–1953; F. Uberweg, *Die Philosophie der Antike*, Bd. 4. *Die hellenistische Philosophie*. Her. H. Flashar, Basel 1994; W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, Cambridge 1965–69; L. Russo, *Zapomniana rewolucja*, przeł. I. Kania, Kraków 2005.

rodzaj intelektualnej rewolucji, porównywalnej z kopernikańską, w której pierwszeństwo przypisuje się nie temu, co jawne, lecz temu, co niejawne. Uznaje się jednocześnie, że to, co niejawne istnieje mocniej i w sposób bardziej istotny. To zaś, co zjawiskowe, traktowane być musi jako przejaw i manifestacja tego, co niejawne (zasad i prawidłowości)⁵. Dotarcie do nich jest zasadniczym przedmiotem naukowego postępowania. Nie wyklucza to, rzecz jasna, badania i analizy tego, co widzialne. Bez takiej analizy dotarcie do zasad i prawidłowości byłoby niemożliwe albo poważnie utrudnione. Priorytet poznawczy związany z naszą zmysłowością nie uprawnia do przypisywania zmysłowości i temu, co zmysłowo postrzegalne, pierwszeństwa ontycznego. Struktura świata, jak wskazują na to dzieje nauki, jest o wiele bardziej złożona, to zaś, co postrzegalne zmysłowo nie stanowi w niej warstwy ani jedynej, ani najistotniejszej. Intelpekt nie stanowi też samodzielnej struktury (oddzielonej od świata), lecz jest częścią struktury świata. Jest tym, co ze struktury tej się wyłania. Człowiek nie jest przeciwstawiony światu, lecz stanowi jego integralną składową. Jest postacią i manifestacją kosmicznego porządku. Skoro zaś istota człowieka jest pochodną porządku kosmicznego, to porządek ten jest w nim obecny na wszystkich poziomach jego organizacji. Istnieje zatem możliwość jego odczytania za pomocą intelektu, i nie jest rodzajem „cudu”, że zdolni jesteśmy docierać do niejawnego porządku świata i odsłaniać go. Nie odnosi się też do jakiegoś rodzaju „objawienia” czy wtajemniczenia. „Cudem” byłaby raczej sytuacja, w której człowiek mając inną od świata naturę, zdolny byłby poznawać „coś”, co posiada całkowicie inną naturę. Istnienie nauki byłoby wtedy wykluczone. Taki projekt wymagał głębokiej zmiany w pojmowaniu świata i tworzeniu filozofii. Mogło pojawić się przekonanie, że nie sposób zrozumieć natury człowieka, nie podejmując próby zrozumienia świata. Jednocześnie należało przyjąć, że nie sposób zrozumieć natury świata, nie próbując zrozumieć natury człowieka. Ponieważ wczesna faza działalności Akademii koncentruje swoją uwagę, przede wszystkim na badaniu natury świata, nie zaskakuje, że w kolejnej fazie jej rozwoju uwaga skupiona zostanie na badaniu natury człowieka. Wydaje się, że taka perspektywa ma wpływ na postać filozofii, która pojawi się w Akademii Platona w czasach hellenistycznych.

---

⁵ Zob. J. Gajda-Krynicka, *Filozofia przedplatońska*, Warszawa 2007; B. Dembiński, *Teoria idei. Ewolucja myśli Platonskiej*, Katowice 1997.

Można w jej działalności dostrzec dwie tendencje. Z jednej strony utrzymana zostaje koncepcja matematycznego przyrodoznawstwa i głębokie studia nad naturą świata, z drugiej zaś pojawiają się rozbudowane analizy związane ze zrozumieniem istoty ludzkiej egzystencji. Chodzi przede wszystkim o problematykę etyczną oraz zagadnienie optymalizacji życia, tak aby doprowadzić do uzyskania stanu zadowolenia i szczęścia. Jest to konsekwencja zmian, jakie dokonały się w świecie greckim po podbojach Aleksandra. W ciągu kilkunastu zaledwie lat doszło do radykalnej zmiany świata, w jakim przyszło żyć Grekom i wszystkim tym, którzy znaleźli się pod jego panowaniem⁶. Zachowanie dotychczasowego modelu i sposobu życia stało się już niemożliwe. Pojawiła się konieczność nowych rozwiązań, potrzeba nowych odpowiedzi, zgodnych ze zmieniającymi się okolicznościami i sytuacjami. Tradycyjnie, odpowiedzi udzielali filozofowie, skupieni w licznych szkołach. Jedną z nich była Akademia. Platonicy w osobach Polemona, Kratesa i Krantora podjęli wyzwanie i starali się przedstawić własne projekty, odwołując się z jednej strony do tradycji szkoły i jej mistrza, z drugiej zaś wchodząc w pogłębioną dyskusję z przedstawicielami innych szkół.

Prezentowana praca stanowi próbę przedstawienia poglądów filozoficznych jej członków w ostatniej fazie Starej Akademii oraz przedstawienia tych myślicieli, którzy bezpośrednio nawiązywali w swoich badaniach do jej nauczania. Tradycyjnie, opis prac akademików ostatniej fazy działalności Starej Akademii ogranicza się do prezentacji myśli Polemona, Kratesa i Krantora. Słuszna wydaje się jednak sugestia H.J. Krämera, który twierdzi, że konieczne jest również uwzględnienie myśli tych filozofów i badaczy starożytnych, którzy nie wchodzili bezpośrednio w skład Akademii, jednak nawiązywali bezpośrednio w swoich pracach do wypracowanych w niej postaw i koncepcji filozoficznych. H.J. Krämer sugeruje postać Eratostenesa⁷. Pozwalam sobie rozszerzyć tę propozycję o postać Euklidesa. Studiował

⁶ Zob. P. Leveque, *Świat grecki*, tłum. J. Olkiewicz, Warszawa 1973; F.W. Walbank, *Świat hellenistyczny*, tłum. G. Muszyński, Warszawa 2003; A. Świderkówna, *Hellenika. Wizerunek epoki od Aleksandra do Augusta*, Warszawa 1978; A. Świderkówna, *Hellada Królów*, Warszawa 1999; M.A. Levi, A. Bernardi, *Historia Powszechna*, t. 4, Biblioteka Gazety Wyborczej 2007; M. Grant, *Krótką historią cywilizacji klasycznej*, tłum. M. Michalowski, A. Mikicka, Poznań 1998; E. Wipszycka, B. Bravo, *Historia starożytnych Greków*, t. III, Warszawa 2010; M. Isnardi Parente, *La filosofia dell'Ellenismo*, Torino 1977.

⁷ H.J. Krämer [w:] *Die Philosophie der Antike*, t. III, *Altere Akademie Aristoteles – Peripatos*, Hrgs. H. Flashar, Basel/Stuttgart 1983, Anhang, Eratostenes, s. 164–167.

on w murach Starej Akademii i w swoich pracach (powstałych już w Aleksandrii) reprezentował stanowisko i metodologię wypracowaną w Akademii⁸. Ważne jest też podkreślenie, że wraz z Euklidesem i Eratostenesem uzyskujemy dostęp do tego nurtu prac Akademii, które stanowią kontynuację projektu matematycznego przyrodoznawstwa. Ma to istotny wpływ na zmianę postrzegania roli, jaką pełniła Akademia w późnej fazie swojego rozwoju. Z tego powodu nie można ograniczyć analizy działalności późnej Akademii wyłącznie do wystąpień tych filozofów, którzy reprezentowali nastawienie zgodne z tendencjami filozofii hellenistycznej, skoncentrowanej wokół problematyki filozofii człowieka, przede wszystkim problematyki eudajmonologicznej. Ta podwójna perspektywa pozwala dopiero dostrzec pełny zakres oddziaływania Akademii w czasach, w których przyszło jej funkcjonować. Rozważania o ostatniej fazie prac Starej Akademii kończy refleksja nad myślą Arkezylaosa, wybitnego akademika, który doprowadził do istotnej zmiany w charakterze nauczania Akademii, powodując pojawienie się jej kolejnej fazy, określanej już przez starożytnych mianem Nowej Akademii⁹.

Należy pamiętać, że filozofowie Akademii działali w otoczeniu licznych i znakomitych szkół filozoficznych. Z jednej więc strony, mieli oni do dyspozycji całą spuściznę greckiej filozofii i własną tradycję, z drugiej zaś strony odwoływali się do treści i nauczania tych szkół, z którymi konkurowali. Dlatego konieczne okazało się przedyskutowanie propozycji akademików w kontekście koncepcji przedstawionych przez Sofistów, Sokratesa, Platona, Arystotelesa, Antystenesa, Arystypa, Epikura, Speuzypa, Ksenokratesa czy Zenona z Kition.

W badaniu poglądów Polemona, Kratesa i Krantora, zwracam uwagę, przede wszystkim, na dwa problemy. Pierwszy dotyczy rozumienia Dobra, drugi życia szczęśliwego i sposobu jego osiągnięcia. Oczekiwania związane z nową wizją świata, który zaistniał po śmierci Aleksandra, koncentrują się wokół zdefiniowania celu, któremu służyć ma ludzkie życie. Jest nim najogólniej rozumiane Dobro, określające sens ludzkiego działania i postępowania. Nie będzie w tym przypadku zaskakującą, próba poszukiwania

⁸ *Euklide Tutte La Opere. Introduzione, traduzione note e apparati di Fabio Acrebi.* Milano 2007; Euklides, *Elementy, teoria proporcji i podobieństwa*, tłumaczenie i komentarz P. Błaszczyk, K. Mrówka, Kraków 2013; Proclus, *Commentary of the First Book of Euclid's Elements*, Trans. T. Taylor, London 1898.

⁹ H.J. Krämer, *Platonismus und Hellenistische Philosophie*, Berlin–New York 1971.

przez przedstawicieli różnych szkół filozoficznych ostatecznych uzasadnień związanych z istotą i sensem rozumienia Dobra. Są one związane nie tylko z konkretnym podmiotem, ale obejmują sobą również porządek kosmiczny. Życie szczęśliwe rozumiane bywa jako zgodne z Dobrem, ale Dobro to dotyczy zarówno podmiotu, jak i tego, co pozapodmiotowe. Pozwala to na określenie pozycji człowieka w nowo powstającym świecie, i stanowi warunek odnalezienia w nim zagubionego sensu. Dlatego w wielu koncepcjach filozofii hellenistycznej pojawia się przekonanie, że najwyższym stanem bycia człowieka jest stan zgodności, jaki zachodzi pomiędzy nim a naturą. Uzyskanie tego stanu wymaga jednak spełnienia kilku warunków. Przede wszystkim, należy rozpoznać istotę Dobra indywidualnego, ale, co równie ważne, należy rozpoznać istotę Dobra kosmicznego. Zakłada to, z jednej strony, konieczność analizy struktury bycia i ludzkiego działania, z drugiej zaś strony, konieczność analizy kosmicznego porządku. To przekonanie wydaje się najistotniejszym osiągnięciem myśli greckiej. Oznacza ono, że nie można zrozumieć człowieka bez odniesienia jego natury do struktury Kosmosu. Nie można też zrozumieć struktury Kosmosu bez zrozumienia natury człowieka. W ten sposób nauka o człowieku i nauka o Kosmosie zostały z sobą w sposób szczególny powiązane, dając podstawę dla formowania się całej europejskiej cywilizacji i kultury. Proces kształtowania się tego projektu możemy śledzić, badając dzieje i filozoficzne koncepcje Starej Akademii.

Kilka słów poświęcić należy problematyce źródeł i filozoficzno-historycznych komentarzy do omawianego okresu. Poważna trudność związana jest z dostępem do tekstów przedstawicieli późnej fazy Starej Akademii. Niestety, w przypadku Polemona, Krantora i Kratesa nie zachowały się żadne całościowe dzieła. Dysponujemy najczęściej fragmentami tekstów przekazanymi przez starożytnych bądź ich komentarzami do tych dzieł. Lepszą sytuację napotykamy w przypadku dzieł Euklidesa i Eratostenesa. Mamy do dyspozycji niektóre teksty zachowane w całości, inne zdolni jesteśmy częściowo rekonstruować. W pracy wykorzystane zostały również komentarze współczesnych badaczy, dotyczące działalności Akademii, tak w pierwszej, jak i drugiej fazie jej działania. Trzeba tu wymienić przede wszystkim takich komentatorów tradycji starożytnej jak: E. Zeller, S. Mekler, A. Adler, I. Kirchner, F. Kayser, F.W.A. Mullach, W. Nestle, C.J. de Vogel, H. Schumacher, H. Cherniss, J. Dillon, H.J. Krämer, K. Gaiser, H. Herter, E. Don't, Ph. Merlan, E. Hiller, G. Bernhardt, H. von Arnim, K. von Fritz, A.E. Taylor, F. Solmsen, czy K.C. Guthrie. Szczególną

grupę stanowią badacze włoscy, wśród których wymienić należy między innymi M. Isnardi Parente, L. Russo, G. Cambiano, G. Dragoni, M. Gigante, G. Reale¹⁰.

W pracy zachowana została podobna metoda analizy, jaką przyjęto w pierwszej części rozważań dotyczących dziejów Akademii (*Późny Platon i Stara Akademia*). Oznacza to, że zakładam, iż historia filozofii starożytnej nie odnosi się wyłącznie do badań czysto historycznych, lecz jest również specyficzną postacią refleksji filozoficznej, którą prowadzi autor, starając się ujawnić najistotniejsze aspekty myśli, która jest przedmiotem analizy. Refleksja ta nie jest nigdy refleksją neutralną, tzn. niezależną od podmiotu, który takiej interpretacji dokonuje. Zawsze jest ona zależna od kontekstu, od czasu, w którym powstaje, i stanu badań, jakie są prowadzone. Zależna

¹⁰ E. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, 3 Theile in 4 Banden, Tübingen 1844–1852, ND Hildesheim 1963; S. Mekler, *Academicorum philosophorum index herculaneis* [Philodem] Berlin 1902 ND 1958; A. Adler (Hg.), *Suidae lexicon*, 5 vol., Leipzig 1928–1938; I. Kirchner (Hg.), *Prosopographia attica*, II Bande, Berlin 1901–03; I. Kirchner, *Prosopographia attica*, 2 vol., Berlin 1901–03; F. Kayser, *De Crantore academico. Dissertatio*, Heidelberg 1841; F.W.A. Mullach, *De Crantore academico*, [w:] *Fragmenta philosophorum hreacorum*, Paris 1860–81; W. Nestle, *Die Sokratiker in auswahl*. Übersetzt und Herausgegeben von Wilhelm Nestle, Jena 1922; C.J. de Vogel, *Greek philosophy. A collection of texts wuth notes and explanations*, Vol. II *Aristotle and early Academy* (1953); *The early Academy* 1960; H. Schumacher, *Der Akademiker Polemon. Kommentarie. Sammlung der Testimonien zur Leben und Lehre*, Tübingen 1966; H. Cherniss, *The riddle of the Early Academy*, Berkeley, New York 1962; J. Dillon, *The Heirs of Plato. A Study of the Old Academy (347–274 B.C.)*, Oxford 2003; H.J. Krämer, *Platonismus und hellenistische Philosophie*, Berlin–New York 1971; K. Gaiser, *Platons ungeschriebene Lehre*, Stuttgart 1963; H. Herter, *Platons Akademie*, Bonn 1952; E. Don't, *Platons Spatphilosophie und die Akademie*, Wien 1967; Ph. Merlan, *From Platonism to Neoplatonism*, The Hague 1953; E. Hiller, *Der Πλατωνικός des Eratosthenes*, „Philologus” 30 (1870); G. Bernhardt, *Eratosthenica*. Composuit G.B. Berlin 1922; H. von Arnim (Hg.), *Stoicorum veterum fragmenta*, Leipzig 1903–24, Stuttgart 1968; K. von Fritz, *Grundprobleme der Geschichte der antiken Wissenschaft*, Berlin–New York 1971; A.E. Taylor, *A Commentary on Plato's „Timaeus”*, Oxford 1928; F. Solmsen, *Eratosthenes as Platonist and poet*, „Transac. and Proceed. of the Am. Philol. Ass.” 73 (1942); K.C. Guthrie, *A history of Greek philosophy*, V vol., Cambridge 1962–1978; M. Isnardi Parente, *Studi sull'Accademia platonica antica*, Firenze 1979; *La filosofia dell'Ellenismo*, Torino 1977; L. Russo, *Zapomniana rewolucja. Grecka myśl naukowa a nauka nowoczesna*, tłum. I. Kania, Kraków 2005; G. Cambiano, *Filosofia e scienza nel mondo antico*, Loescher 1976; G. Dragoni, *Introduzione allo studio vita el delle opera di Eratostene*, [w:] „Physis. Riv. Int. di Storia della Sci.” 17 (1975); M. Gigante, *La scuola di Platone. Collezione di testi diretta da M. G.*, Napoli 1980; G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. I–V, tłum. I. Zieliński, Lublin 1999–2002.

jest też od indywidualnych zapatrywań filozoficznych autora i tradycji filozoficznej, z której wyrastał. Niewątpliwy wpływ na sposób interpretowania treści przekazów starożytnych ma wykształcenie w zakresie filozofii klasycznej, jakie zdołałem uzyskać w trakcie studiów w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku. Chodzi przy tym nie tyle o jakąś konkretną filozoficzną doktrynę (od takiej zawsze byłem daleki), ile raczej o pewien rodzaj wrażliwości na klasyczny sposób uprawiania filozofii, w ramach którego autor stara się nawiązywać bardziej do przekazów i komentarzy antycznych, niż do współczesnych nurtów i kierunków filozofii, w perspektywie których mogłaby się dokonywać interpretacja. Dzisiaj, w pewnym sensie łatwiej jest analizować propozycje starożytnych, dysponujemy bowiem czasowym dystansem i całościowym oglądem dziejów. W innym jednak sensie jest trudniej, ponieważ pozbawieni jesteśmy dostępu do tekstów, którymi dysponowali starożytni. Historia filozofii starożytnej jest więc zasadniczo „naszą” historią filozofii starożytnej. Można tylko wyobrazić sobie, jaką miałyby postać, gdybyśmy dysponowali dostępem do większości tekstów. Należy też pamiętać, że dystans czasowy, który dzieli nas od badanych czasów, jest ogromny. Nie zdołamy nigdy w pełni usytuować się w pozycji ludzi sprzed wieków, i pojąć właściwą im wrażliwość intelektualną oraz zrozumieć sposób postrzegania i pojmowania świata. Zakładając jednak, że natura człowieka nie ulega radykalnej zmianie w przeciągu kilku tysięcy lat, wolno przyjąć, że propozycje starożytnych zdolni jesteśmy jednak, w zasadniczym sensie, zrozumieć. Ale nie tylko zrozumieć, również wykorzystać. Rozważania prowadzone kilkanaście wieków wcześniej nie utraciły przecież swojej aktualności. Często aktualność tę zyskują dopiero dzisiaj. Dlatego studiów nad kulturą starożytną nie powinno traktować się wyłącznie w kategoriach historycznych. Wtedy są one w pewnym sensie martwe. Dopiero włączenie tych studiów we współczesny dyskurs, uczynienie ich przedmiotem aktualnych rozważań, sprawia, że stają się żywe i inspirujące. Mogą stanowić źródło głębokich refleksji, szczególnie w czasach, w których refleksji takiej, z różnych powodów, brakuje. Pragnę serdecznie podziękować Prof. Janinie Gajdzie-Krynickiej za szczegółowe i cenne uwagi oraz za wielką przyjemność dyskusowania o filozofii starożytnej.

INDEKS OSÓB

A

- Adler A. 11
 Aecjusz Flawiusz 100, 101
 Agryppa (sceptyk) 164
 Ainezydem z Knossos (sceptyk) 164
 Aleksander III Wielki (Macedoński) 5,
 9, 10, 14–15, 19, 21, 23, 33, 37, 137,
 156
 Aleksinos (dialektyk) 161
 Amfinomos 120
 Amyklas z Heraklei 133
 Anaksagoras 83, 86, 131
 Antioch I, król Azji 15
 Antioch III Wielki 21
 Antioch z Askalonu 81
 Antygon II Gonatas 15, 17–18, 35
 Antygon Jednooki (Monofthalmos) 15
 Antygenes (ojciec Kratesa) 97
 Antypater 15–16
 Antygonos Karistos 81, 97
 Antystenes z Aten 10, 48–50, 54, 56
 Apollodoros z Aten 156
 Apollonios z Rodos 20, 136
 Archimedes 20, 29, 113
 Archytas z Tarentu 133, 144
 Arendt H. 73
 Ariston z Chios 81, 135, 162, 167
 Arkezylaos z Pitane (Arkesilaos) 10, 79,
 96–98, 106, 135–136, 160–165, 167–
 168
 Arnim von H. 11
 Arsakses I 22
 Arsinoe 17
 Arystarch z Samos 20, 154
 Arystarch z Samotraki 22
 Arystofanes z Bizancjum 20
 Arystoksenos z Tarentu 63, 105

- Arystoteles 6, 10, 17, 31, 46, 47, 55, 62,
 63, 65–77, 83–84, 86, 89, 101, 112,
 116–117, 119, 121, 123–124, 131,
 134–136, 139, 152, 160, 166
 Arystyp z Cyreny 10, 51–57, 77, 161
 Atenaios z Kyzikos 133, 134
 Attalos I 22
 Autolykos z Pitany (astronom) 136, 160

B

- Bernhardy G. 11
 Bion Borysenita 97, 135, 164
 Brochard V. 160

C

- Cambieno G. 12
 Cherniss H. 11
 Chryzyp z Soloj 87, 95
 Copleston F. 94
 Cycleron Marek Tulliusz (Marcus Tullius
 Cicero) 76, 81, 91, 96, 98, 104–110,
 112, 164

D

- Dedekind R. 147
 Deinostratos 133
 Dejnokrates 19
 Dembiński B. [B.D.] 63, 91, 92, 109,
 119, 120, 129, 131, 135, 145, 157, 165
 Demokryt 56, 59, 99
 Demetriusz z Faleronu (Demetrios z Fa-
 leronu) 16–17, 20, 35
 Demetriusz I Poliorketes 17, 20
 Demostenes 16
 Dikajrachos 105
 Dillon J. 11, 76, 98, 100–102

Diodor Kronos (dialektyk) 161, 162, 167
 Diodor Sycylijski 33
 Diodot I Soter 22
 Diogenes Laertios 81, 88, 91–93, 95–98, 106, 161, 164, 165
 Diogenes z Synopy 51
 Diokles z Knidos 164
 Don't E. 11
 Dragoni G. 12

E_____

Empedokles 131, 161
 Empiryk Sekstus zob. Sekstus Empiryk
 Epiktet 108
 Epikur z Samos 4, 10, 54–61, 77, 93, 107
 Erasistratos 20
 Eratostenes z Cyreny 9–11, 20, 79, 112–114, 135–139, 143–144, 146–147, 150–151, 154–158
 Eudoksos z Knidos 19, 65, 70, 71, 77, 84, 112, 114, 123, 133, 140–141, 146–148
 Euklides 9–11, 20, 79, 112–116, 120–124, 126–128, 131–134, 139, 146–147, 157
 Eumenes I, władca Pergamonu 15, 22
 Eurypides 98

F_____

Filetajros 22
 Filip II, król Macedonii 14, 15
 Filip z Opuntu 65, 70, 112
 Filippos z Medne 134
 Filodemos 98
 Filolaos z Tarentu 144–146
 Filostrat 80
 Fritz von K. 11

G_____

Gaiser K. 11

Gajda-Krynicka J. 7, 13, 131
 Galen (Claudius Galenus) 20
 Geffers A. 160
 Gigante M. 12, 81
 Gigon O. 160
 Goedeckemeyer A. 160
 Gorgiasz z Leontinoj 48–49, 164
 Guthrie W.K.C. 11

H_____

Hadot P. 72
 Heller M. 114, 126, 128
 Heraklejdes (autor przewodnika) 35
 Heraklides z Pontu 20, 65, 70, 71, 77, 99, 112
 Heraklit z Efezu 44, 83, 86, 88, 161
 Hermodoros z Syrakuz 123, 125
 Hermotimos z Kolofonu 122–123, 133–134
 Herofilos 20
 Heron 30
 Herpalos 15
 Herter H. 11
 Hezjod 158
 Hiller E. 11, 137, 138, 154
 Hipassos z Pontu 144
 Hipparch 20
 Hipokrates z Chios 149
 Hipolit 90
 Hipponik (geometra) 136, 161
 Homer 22, 81, 98, 161
 Hypereides 16

I_____

Isnardi Parente M. 12

J_____

James J. 151, 153
 Jan Filiponos 31
 Jordan Z. 120, 121, 123–124, 140, 147–148

K—

- Kalikles 44
Kallimach z Cyreny 20, 136, 158
Kassander 16–17
Kayser F. 11
Kepler J. 104, 154
Kirchner I. 11
Kleantes 87
Klemens Aleksandryjski 77, 81, 92, 96
Kleomenes 15
Kleopatra 22
Kolumb K. 137
Krämer H.-J. 9, 11, 95, 97, 100, 106, 135
Krantor z Soloi 9–11, 70, 79, 81, 97–104,
106–112, 135–136, 138, 161, 165,
168
Krateros 15, 16
Krates z Mallos 9–11, 22, 51, 70, 79, 81,
96–98, 106, 112, 160–161, 165, 168
Krokiewicz A. 161
Ksantos (muzyk) 136, 160
Ksenofont 43
Ksenokrates 6, 10, 14, 38, 55, 62, 65, 70,
71, 74–77, 79–82, 84, 97–103, 112
Kulczycki S. 123, 134, 148

L—

- Lang P. 71
Lasos z Hermione 144
Leodamas z Tazos 133, 134
Leon 112, 122–123, 125, 133, 134
Leonnatos z Pelli 15, 16
Levecque P. 23
Lizymach 15, 22
Lloyd G.E.R. 29, 155
Lyzikles 81

M—

- Marek Antoniusz 22
Mekler S. 11

- Menaichmos 112, 120–121, 125, 133, 134
Menander 55
Merlan P. 11
Mullach F.W.A. 11

N—

- Neokleides 133
Nestle W. 11, 81
Neuzyfanos 55
Numenios 164

P—

- Pamfilios 55
Pappus z Aleksandrii 30, 115, 148
Parmenides z Elei 99, 130, 161
Perdikkas 15
Pindar 161
Pirron z Elidy 55, 108, 160, 162, 167
Pitagoras 153–154
Platon 6, 8, 10, 43, 46, 50, 53, 62–68,
70–72, 74–75, 78, 81–84, 86, 89, 94,
97–103, 106, 112, 114–127, 129, 131,
133–135, 138–139, 141–145, 148,
151–153, 157, 158, 161–165, 167
Plotyn 63, 99
Plutarch 82, 84, 93, 95, 99, 100, 102–
104, 107, 108
Polemon 9–11, 64, 70, 75, 76, 79–82,
84–85, 87–89, 92–98, 106, 112, 161,
168
Polibiusz 33
Polimperchont 17
Porfiriusz 99
Praechter K. 160
Proklos 85, 99, 114–116, 121, 127, 131,
133, 148, 151
Protagoras z Abdery 116
Pseudo-Plutarch 107
Ptolemeusz Keraunos 17
Ptolemeusz Klaudiusz 71

- Ptolemeusz I Soter 15, 17, 20, 21
 Ptolemeusz II Filadelfos 15, 17, 21
 Ptolemeusz III Euergetes 21, 136
 Ptolemeusz IV Filopater 21, 136
 Ptolemeusz V Epifanes 21
- R**____
- Reale G. 12, 44, 48, 89, 100, 112, 164–165
 Russo L. 12, 29–30, 78
- S**____
- Schumacher H. 11, 81
 Sekstus Empiryk 75, 76, 110, 162–164
 Seleukos I Nikator 15, 17, 21, 22
 Seneka 90
 Simplicjusz 123
 Sofokles 81
 Sokrates 10, 17, 42–51, 56, 58, 77, 95,
 99, 160, 165–167
 Sokratides 160
 Solmsen F. 11, 137, 138, 143–144, 154
 Sostratos z Knidos 19
 Speuzyp z Aten 10, 65, 70–74, 97, 112,
 120
 Stobajos 82, 87, 92
 Strabon 21, 33
 Straton 95, 114
- Ś**____
- Świderkówna A. 19
- T**____
- Tales z Miletu 82, 149
 Taylor A.E. 11
 Teajtet z Aten 112, 114, 133, 134
 Teodor 164
 Teofrast 16, 135, 136, 160–161
 Teon ze Smyrny 139, 143, 148
 Teudios z Magnezji 112, 122–123, 125,
 133, 134
 Tulia, córka Cycerona 99
- V**____
- Vogel C.J. de 11, 81
- W**____
- Wellmann E. 160
 Wilczek F. 104
 Witwicki W. 64
 Woleński J. 128
- Z**____
- Zeller E. 11, 160
 Zenodot z Faleronu 20
 Zenodot z Efezu 136
 Zenon z Kition 10, 17, 55, 76, 81, 85–89,
 135

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
I. NOWY ŚWIAT EPOKI HELLENISTYCZNEJ	14
II. KRÓLESTWA HELLENISTYCZNE	19
III. KULTURA HELLEŃSKA I JEJ CECHY	23
IV. ATENY U PROGU NOWEJ EPOKI	35
V. WĄTKI PRZEDPLATOŃSKIE W TRADYCJI AKADEMII	40
Sofiści	40
Sokrates	43
Antystenes	48
Arystyp z Cyreny	51
VI. EPIKUR Z SAMOS I KONTYNUACJA FILOZOFII CYRENAIKÓW	55
VII. PLATON I ARYSTOTELES W AKADEMICKICH SPORACH ETYCZNYCH	62
VIII. PRZEDSTAWICIELE PIERWSZEJ FAZY STAREJ AKADEMII I ICH WPLYW NA FILOZOFIĘ FAZY OSTATNIEJ (SPEUZYP, KSENOKRATES, EUDOKSOS Z KNIDOS I HERAKLIDES Z PONTU)	71
IX. STARA AKADEMIA PLATONA U PROGU NOWYCH CZASÓW... Polemon z Aten	80
Polemon i Zenon z Kition	85
Polemon i jego stosunek do dialektyki	92
Krates	96
Krantor	98
X. OSTATNIA FAZA STAREJ AKADEMII I KONTYNUACJA TRADYCJI MATEMATYCZNEGO PRZYRODOZNAWSTWA	113
Euklides	114
Eratostenes z Cyreny	135
XI. ARKEZYLAOS I NOWA AKADEMIA	160
 Bibliografia	 169
Indeks osób	179

Daimonion

Można w działalności Akademii, w jej późnej fazie, dostrzec dwie tendencje. Z jednej strony utrzymana zostaje koncepcja matematycznego przyrodoznawstwa i głębokie studia nad naturą świata, którą reprezentują Euklides i Eratostenes. Z drugiej strony pojawiają się rozbudowane analizy związane ze zrozumieniem istoty ludzkiej egzystencji. Chodzi przede wszystkim o problematykę etyczną oraz zagadnienie optymalizacji życia, skutkujące stanem zadowolenia i szczęścia. Jest to konsekwencja zmian, jakie dokonały się w świecie greckim po podbojach Aleksandra. W ciągu kilkunastu zaledwie lat, rzeczywistość, rozpoczynała się epoka hellenistyczna. Zachowanie dotychczasowego modelu i sposobu życia stało się już niemożliwe. Pojawiła się konieczność nowych rozwiązań, potrzeba nowych odpowiedzi, zgodnych ze zmieniającymi się okolicznościami i sytuacjami. Odpowiedzi zdecydowali się udzielić filozofowie, skupieni w licznych szkołach filozoficznych. Jedną z nich była Akademia. Platolicy w osobach Polemona, Kratesa i Krantorę podjęli wyzwanie i starali się przedstawić własne projekty, odwołując się z jednej strony do tradycji szkoły i jej mistrza, z drugiej zaś wchodząc w pogłębioną dyskusję z przedstawicielami innych szkół. Praca jest kontynuacją analiz poświęconych pierwszej fazie działalności Starej Akademii Platona (*Późny Platon i Stara Akademia*).

(Od redakcji)

ISBN 978-83-65031-34-1

9 788365 031341 >

WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

1985-2018

www.derewiecki.pl